

MAGYAR KÖLTŐ IDEGEN FÖLDÖN.

(Úti emlékeimből.)

— I. Közlemény. —

A linzi völgyön tünődve és érdeklődve nézelődünk. Ugy tetszik, mintha ismernők e hegyeket, melyek hervadó koszorúval öveznek; mintha mi is meg-megpihenénk a fák alatt, melyek felénk üdvözölve bólingatnak, pedig csak a szél szárnya verdesi őket; mintha mi is el-eljárnánk a kicsi kápolnákba, melyek a magaslatokon nyájas egyszerűséggel fel-feltünedeznek. Pedig ma látjuk mindezt először.

Mi ez? Talán valami édes honi vidék képmása? Talán az eszlogatja a képzeletet, hogy csodatevő bűbájával takarja el szemünk előtt, a mi idegen, s csillogtassa elénk, a mi ismerős!

Nem, nem, — nem a képzelet káprázata e hatás. Sokszor andalogtunk, tévelyegtünk lelkileg e térségeken, a mikor el-elfeledkeztünk a magyar költő, Bacsányi János, idegen, messze földön való panaszos elmélkedéseiben, — a mikor zengő hívására, serkentő biztatására el-elindultunk a szabad mézőre, tiszta levegőre s vele együtt biztos menedéket és szállást választottunk:

Itt, az ártatlanság s békesség ölében,

Itt, e kies tájnak zöldellő körében.

E patakos völgynek vragzó kertében,

E vén diófának árnyékos tövében.¹

Óh, köszöntünk benneteket: ti hegyek, ti fák, ti kápolnák, mint régi ismerősöket, hiszen völgyeteken zibong a város, a hol Bacsányi élt, borong a temető, a hol Bacsányi nyugszik!

Köszöntünk őszinte megihletődéssel! A mi látogatásunk nem a kandi és csipős turista látogatása, hanem a hálás és kegyeletes maradék elismerése. A melegségnek és becsülésnek érzésével tekintjük meg minden helyeteket, hiszen egykor a lelkes magyar költő járta meg

¹) *Toldy Ferencz*: Bacsányi János Költeményei Válogatott Prózai Írása val egyetemben. Pest. 1865. 89. l.

I.

A város, a hol élt.

O Linz, o Linz, du wunderschöne Stadt.

Nó csak szép az a hazaszeretet, a szülőföld bálványozása! Az ember örömet megbocsátja neki, ha tulságba csap is. A nemes rajongás felcsapongása, igazságtalansága mindég bizonyos költőiséggel párosul, s lefegyverzi maga iránt a körülményeket számbavevő bírót, hogy az ne mérjen az egyenes mértékkel. Linz bizonyára nem az a csodálatos szép város, a minőnek a linzi népének lelkesedése nagy voltában látta, mikor először elcsattantotta a dalt: „O Linz, o Linz, du wunderschöne Stadt!“ De azért megértjük és méltányoljuk az érzést, mely e nagyzó kitörést ajkára adta; s elnézzük a tiszteletre-méltó föllengést.

Linz nem csodálatos szép, — de elég szép város; dunai panorámája meg éppen pompás. Terei közül legszebb a Ferencz József-tér; hosszú, széles négyszögben terjeszkedik el; alsó vége a Duna partjának torkollik, éppen a hiddal szemben, felső vége szűkebb utczába vezet. A tér közepén a Szent-Háromság szobra áll, melyet még Károly német császár és magyar király emeltetett 1728-ban.

Nem a művészet alkotása; egyszerű munka a szobor, mely nem valami nagyon emeli a körülötte levő házak becsét; inkább bántja a szemet, mint gyönyörködteti, a mennyiben szabad tekintetét leköti s nem ad kárpótlást a rajta veszett pillanatért. Az emlék kedveért mint közönséges emlék föntartható ugyan, de minden egyéb tekintetben a ledöntésre volna érdemes; éppen úgy, mint a kolozsvári főtér efféle éktelensége. Ha a Maecenások lelkesedése s a művészek ihlete csak ily alkotásokat bir teremteni, — akkor bizony sokkal jobb, ha nem teremt; legalább mi a berovátkolt kődaraboktól mindég bosszankodással fordultunk el.

A tér maga kellemes; s Linz e ponton egészen nagy-városias. Köröskörül két-három emeletes házak, egyenes vonalban; boltokkal s nyilvános mulatóhelyekkel bőven ellátva. S itt van a felső-ausztriai bank, könyvkereskedés, a tér felső vége közelében pár templom; jobbra fordulva a sétatér, színház, kaszinó, a képviselőház

és muzeum, a Francisco-Carolinum s néhány más középület.

Szóval itt rajzik a linzi élet. Nem tulságos élénk, hanem azért elég mozgalmas. Hiszen a városnak utoljára is 35,000 lakosa van, a mi, német városról levén szó, meglehetősen szép mennyiség; Jena és Heidelberg híres egyetemi helyek, s együtt véve sincs annyi lakosuk. — Linz e mellett Felső-Ausztria fővárosa, forgalma benne fut össze, a Duna és Erzsébet-pálya által pedig a világkereskedés érinti. Nem esoda, ha a város emelkedik is egyre.

A mi benne nem változik, — az maga a linzi nép, az eredeti lakosság. Csöndes és kedélyes a férfi, illedelmes és szerény a nő; nagyobbára csinosak, de feltűnő szép kevés találkozik köztük.

A családi élet még jó lábon áll, legalább a sétatéren az egész családok megjelenése igen szokásos. Nyugalmas és unalmas séták folynak itt; azonnal meg lehet a közönséget ismerni, jó része „gutgesinnt“ tisztviselőkből s érdemes „pensionatusokból“ áll. Mintha csak a budai bástyákon, vagy a gráci tereken bolyongna az ember.

A nép, a város folytonos emelkedésének és jelentékeny kereskedésének daczára, még bizonyos mértékig ma is kisvárosias. Rendkívül egyszerűen és takarékosan öltözik. Az a pazar szépség számban és változásban, mely az embert budapesti sétányai alatt lépten-nyomon elkápráztatja, megállítja s egyre megújuló ingerbe ringatja; az a választékos kecs, mely a bécsi nőkn, kalapjok virágjától piczi czipőik csokráig előmlik, s a műértő néző tetszését kivívja, itt ugyszólván teljesen hiányzik. A séta itt nem a multság, nem a kellemes szórakozás és szórakoztatás, nem a tilos találkozások édes kijátszása, minden örömeivel, elevenségével, pajzanságával egyetemben, — hanem az egészségnek kijáró — áldozat. A mint a Wissenschaft ajánlja, a Diätetik kívánja és a System elrendeli, mert hiszen Linz már a rendszeres nemzet félreeső zuga.

A leánykák a mama társaságában földresütött szemekkel járnak föl s le a soron. Tartások komoly. Viseletök komoly, egész nyakig begombolóznak. Hol az ifjuság bája, üdesége, vonzó zománca rajtok? Szemök sugártalan, vagy legalább sugara nem villan: félénk révedezéssel csüng lefelé; fehér nyakok, bővös keblök, gömbölyű karjaik gondosan kipólyázva, tisztességesen eltakarva, mintha bizony minden kicsi fuvó szellő megártana nekik. Az élet és pajkosság grá-

ciaja még itten otthontalan; mintha bizony a vidorság már maga bűn volna. Hiszen észreveszi a néző, hogy egyik-másik rózsabimbó, igazi, de hideg marad láttára, nem kapja, nem hódítja az meg rög-tönösen.

A járókelők udvariasan, legfeljebb egy-egy halovány mosolylyal üdvözik egymást, úgy látszik, jobbra ismerősök, mert a köszönés, a mint ez kisvárosiak között szokás, igen gyakori; sőt az idegennek is, ha a külső utcákba vetődik, meggyűlik a baja kalapjának emelgetésével.

Kellemetlenül kell ezt tapasztalnunk, mihelyt a Fölszegnek fordulunk (hogy az Obere Vorstadtot magyarul mondjuk) — a kapuczinusok templomába. Kocsink az emelkedő, rosz kövezeten csak döcögve haladhat előre; — s az ut alatt minden szembejövő előzékenyen, de bizonyos báméskodással üdvözl bennünket; mintha szegyet ütne a fejökbe, hogy az egyszerű kis templomba kocsival balagunk. De mikor nem tudjuk a járást, s a nap folytában még sok nézni való vár reánk, nem tehetünk okosabbat, ha a távollevő kis imaházat mellőzni nem akarjuk.

Pedig ezt éppenséggel nem akarjuk.

A kapuczinusok temploma ugyan maga nagyon közönséges, építési stylja, oltárképe, fal-festései keveset érnek, hanem van egy érdekes reliquiája, — a híres Montecuccoli gróf síremléke.

Érdekes a megtekintésre.

Ki volt Montecuccoli?

A magyarnak nem szükséges elmondanunk. Fenmaradt neve, szomoru szereplése történetünk könyvében. Híres hadi vezér, jeles hadi tudós, a maga korának vélekedése és elismerése szerint. Negyven esztendeig állt a császári seregek élén, s e hosszú pályafutása alatt egyetlen egyszer engedte magát csatába csalatni. Szent-Gothárd mellett, a mikor akarata ellenére, rendszere ellenére győzött. Talán épp azért kötötte meg a vasvári békét, diadalmas hadvezér letére oly föltétel alatt, a mint a megvert török megszabta.²⁾

Egyszer tért el tőled, óh szent Methodismus, mely gyönyörködöl vala a hadi vonal miatt való fölös aggályoskodásban, a várak és erődök nagyrabecsülésében, a csaták és ütközetek óvatos

²⁾ *Rónai Horváth Jenő*: Hadtörténelmi közlemények. II. évfolyam, I. füzet, Budapest, 1889, 51.

kikertelésében, a hadjáratok kicsinyességében, czéltalanságában és eredménytelenségében, mert hiszen a te csodabölcshatóságod szerint az a fődolog, hogy a sereg bőre épen maradjon, s hetekig és hónapokig döntés nélkül mozoghasson, — és ez egyetlen egyszer is bosszút állott miattad a magyaron. Hadd szenvedje meg a következt, ha nem szenvedhette meg eléggé a háborút, ha idegen zsoldosok és idegen felkelők a nyomás, fosztogatás, harácsolás és erőszakolás minden fajával a birtok és becsület ellen nem zaklathatták elég hosszan, nem verhették föl vérig, vére hullásáig, fegyverre kapásig a nemzetet. Mintha bizony az elégtelenség és keserűség a magyar és a császári sereg, a nemzet és a bécsi kormány, sőt király között is nem lett volna már tarthatatlan! S Montecuccoli grófnak érdemül számította be az udvar ezt, hogy szíve mélyéből gyűlölte a magyart.

Sajnos, ilyen szelek fujdogáltak akkor az udvar körül! Meg is lakolt érette mind az udvar, mind szegény nemzetünk!

Ránk ontott a török; de a két Zrinyi-testvér erős bátyaként szegült útjába; visszaverte véres fejjel. Montecuccoli gróf az ily vitézkedést a szent methodismus nevében lenézte, mert a nagy czélok kitűzése, a gyors és merész hadműveletek kockázatátása, az esély és siker következetes kiaknázása az ő felfogása szerint nem tartozott a hadvezéri tulajdonok közé; az ő hadi tudománya nem a kardok csattogása és ágyuk bömbölése közt képződött: — hanem képződött a régi írók ismeretén, hiszen az elméleti tudást és beszédbeli művészetet hirdette a hadvezér tehetségeinek, no meg a kellemes külsőt, a nyájas simaságot és előkelő származást.³⁾ Különben is még égett a nagyzó olasz lelkén a maró seb, melyet Zrinyi Miklós éles gunyja ejtett rajta, a mikor 1661-iki erdélyi hadjáratát a fenhéjázónak megbélyegzése végett a nevetség színében tüntette föl; majd gyújtó lángszavával a nemzet régi vitézségére hivatkozott és lelkesítve-tanítva buzdította a magyart, hogy ne tegyen tengeri medveként, mely oly bátorságos és gond nélkül való a menykő félelmétől, hogy mikor legjobban dörög is az ég, magas kősziklára felhág és édesdeden alszik; hogy ne aludjék a rémitő veszedelem közepette, mikor a török Erdélyt, koronánknak egyik legszebb boglárát feldulta, fejedelmét eltiporta, nemzetünket gázolja, országunkat pusztítja, mint

³⁾ *Rónai Horváth Jenő*: Hadtörténelmi közlemények II. évfolyam, I. füzet. Budapest, 1885. 11. l.

erdei kan a szépen ápolt szőlőt; hogy ne bizza ügyét a szomszédok segítségére, mert nincs egyetlen idegen nemzet is, a ki a mi kedvünkért örömet szerencséltesse a maga békességes voltát a mi veszedelmünkkel, mert a vizbehaló embertől fél a hajóban ülő is, hogy le ne vonja magával.⁴⁾

Montecuccoli gróf nem feledte el sem a rendek kifakadásait, sem a Zrinyi maró bírálatát, s fitymálva ócsárolta ennek téli fényes hadviselését; Zerinvárat juhakolnak nevezte, s nem csak nem oltalmazta, hanem belőle Zrinyi hadait is kiharancsolta, s a törökök a falakon keresztül pusztá szablyával foglalták el. Zrinyi keserű szemrehányással írta a styriai rendeknek: „a mi eddig hallatlan volt, megtörtént, az ellenség az én ép új váramat, a mi nagyobb seregünk szeme láttára, úgyszólván egyedül karddal foglalta el, Montecuccoli kardot sem rántván oltalmára.“ S méltó, igazságos felháborodással hagyta el a csatatért.

Következik vala pedig a vasvári csúfos béke s a Wesselényi-féle összeesküvés.

Montecuccoli meg kegyben és kitüntetésben előre ment, — s lón táborszernagy, a rajnai hadsereg főparancsnoka, német birodalmi herceg. 1681-ben fejezte be emlékezetes pályafutását. A mint ezt a sirkő a kapuczinusok templomában hű részletességgel elbeszéli.

Az istenitisztelet éppen javában tart, a míg az emléket szemléljük és olvassuk. A nép alsó osztályabeli hallgatóság meglepetve nézi a kő előtt való megjelenésünket s időzésünket; így írásról s rajzról szó sem lehet, mert áhítatoskodásukat végképp megzavaróknak.

Mig szemünk az emlékre tapad, a magasztaló írást olvasva, — addig végig villan emlékezetünkben a sima gróf élete, ki a magyart oly méltatlanul bántotta. Most már csendes ő is, nagyon csendes; most már nem bántja többet a magyart.

A templomot elhagyva a felső-ausztriai muzeumba megyünk. Nem gazdag ritkaságokban, nem is valami nagy, de megtekintésre méltó. Derék bizonyága, hogy a jó ügyeket, pár rövid évtized alatt, mit hozhat létre.

Az intézet 1833-ban létesült, magán egyesülés útján; 1839-ben nyert nagyobb lendületet, midőn Ferencz-Károly főherceg vette

⁴⁾ *Kazinczy Gábor és Toldy Ferencz: Zerinvári gróf Zrinyi Miklós* Összes Munkái. Pest, 1853 371. l.

pártfogásába. Innen kezdve: Museum Francisco-Carolinum a neve, mely egyszerű, szinte izléstelen betűkkel olvasható az épület homlokzatán és bejárata fölött.

Az épület ódon, megkopott ház, melyet Felső-Ausztria rendi ajándékoztak a műveltség és hazafiság előmozdítására oda. Körülbelül 40 kisebb-nagyobb helyisége van, elég jókarban; a földszinten föliratok római kövek hevernek; az első emeleten a könyvtár, 8000—10,000 kötettel, előbb a rendek tulajdona, s az ethnographiai tárgyak, egyes ügybarátok ajándékai vannak elhelyezve; a második emeleten a termrszetrajzi és régiségi gyűjtemények találhatók. Egyik osztály se dús, hiszen az intézetnek alig van tizenhatezer forint tőkéje, két ezer forint évi segélye és két ezer forint jövedelme, a tagdíjából; — a mi bizony mind igen kevés. De mindegyikben akad, a mi meglepi az embert.

A könyvtár a magyar nézőben kegyeletes emléket ébreszt föl, — ide járt igen sokszor Baesányi János, linzi tartózkodása alatt. A képtár főleg helyi nevezetességeket őriz. Leginkább magára vonja a figyelmet az 1676-iki parasztlázadás fejének, Fadinger Istvánnak képe, éles és jellemzetes vonásaival; szemben áll vele akkori ellenfele gróf Heberstein helytartó képe. E paraszt-háború egyes gyászos jelenetei dombor-művekben is megörökítvék; azonkívül számos maradványa megvan itt: a lobogó, kardok, s egyebek. A méltóságos urak képei alatt, egyik sorban, két arczkép függ, valamely a környékbeli paraszt házaspár képe, mely különösségnek is beillik. Olyan parasztember füstötte, a ki sem írni, sem olvasni nem tudott, s él kell ismerni, hogy a vad génie ecsete elég szabatos és kifejező.

A muzeum gyűjteményei közül legérdekesebb az etnographiai osztály és különösen a vidéki fehérnép viseletét sok igen érdekes és fölötte szép darab mutatja be. Vannak itt arannyal, ezüsttel kivart sisak-főkötők, melyek keceses kicsinyített kiadásai a dragonyosok ismert sisakjának; gazdagon himzett derékszorítók, kövek, s egyéb öltönyök, egytől-egyig élénken a nép festői érzékére vallanak.

Kalauzunk milderre nem igen látszik büszkének, talán mert éppen hazai tárgyak könnyen megszerezhetők, — hanem dicsekvéssel mutat egy zongorát, melyet Páris városa ajándékozott Beethovennek, mely a linzi muzeum legnevezetesebb emléke és büszkesége; a rozzant szerszámnak hitelességét bizonykodva erősítgeti.

Az egész muzeumnak főérdeme abban áll, hogy a nép szeretete hordotta össze s hogy Felső-Ausztria népeletének és természetvilágának hű tüköre. Az etnographiai és természetrajzi tárgyak be rendezésében a helyi szempont az uralkodó; a mi Linzben és Felső-Ausztriában gyűjthető, az megvan benne. Egyéb is akad, de gondosan elkülönítve: s kívánatos volna, hogy e szempontot élesen feltűntessék és határozottan érvényre emeljék nálunk is a mostan alakuló vidéki muzeumok.

Muzeumi sétánk tovább tartott, mint azt eleve hittük. Mikor a Francisco-Carolinumot elhagytuk, innen-onnan már délre járt; pedig még hátra van linzi megállapodásunk célja: — a temető kegyeletes meglátogatása.

II.

A temető, a hol nyugszik.

*Tétova tévelygünk született földünknek ölében
S mint jövevények ezer bajra kitéve nyögünk.
Bacsányi.*

Az idő ez alatt egészen elkomorodott.

A köd a félkörben huzódó hegyeket vastagon megfekszi, a kies kilátást elborítja; legföllebb a meg-megeredő szél bolygatja — rázogatja meg, a mikor hirtelen felszakadt belőle egy-egy darab s fehér gomolyokban kanyarog föl, mint valami óriási pipa füstje; aztán megint összegyülemlik és leereszkedik elnyúlva.

Hol a fák? Elmerültek a sötét háttérbe, a kivehetetlen alapon csak egy-egy csomósabb szín árulja el őket!

S hol a kápolnák? Talán fölemelkedtek az égbe, hová egyszerű boltzatok alól a tudatlan hívő nép imája fölszáll. Oh, mert a tudás hidege, a kétely gyanuja szárnyát szegi az imának; csak töredező hangon röppen el és megtörve verdes a véghetetlen űrben!..

A pompás képből csak a Duna látszik. Oh büszke, hatalmas folyam, sokszor áldása, olykor ijjedelme hazámnak, vonulj, vonulj a szent föld felé, mely annyira magáénak ismer, hogy czimerébe igitatott

Te honodba mész, mi az idegenbe!

Szívünk sajog, lelkünk imbolyog!

S a levegő oly hideg és nyirkos. Hadd legyen. Terjeszkedő köddel és nyirkos levegővel szemben mégis kihajtatunk.

A linzi temető a magyar nemzetre nézve emlékezetes egy temető. Benne alussza az örök álmot egyik jeles írója, irodalmi küzdelmeinek egyik nagydíjnyertje, szabadságért való rajongásának egyik erős hitű és hivatott hirdetője, ki üldözésben és szenvedésben gazdag, zaklatott életének daczára is, késő haláláig a nemzettel érzett, a nemzettel vértett s a nemzetért dolgozott: *Bacsányi János*. Bizony megérdemli a magyar irodalom serény munkásától, ha útja Linz mellett visz el, hogy itt egy napra kiszálljon, s az idegen földben, idegenek között porladozónak sirjára kegyeletes érzéssel koszurút tegyen.

Szegény *Bacsányi*! Úgy is sokáig élt, szinte elfeledve, pályatársaitól kicsinyelve, határozott következetességgel mellőzve, igen sokszor félre értve; haló porában érje legalább a megillető elismerés és méltányolás! Hiszen előre törekvése a nemzeti nyelv és irodalom fölvirágoztatása érdekében hozta heves összeütközésbe *Kazinczyval* és *Rájnissal*; czéljában nemes, habár rúgójában önös is. Hiszen minket, késő nemzedéket, nem érint közvetlenül az ő versenyzésük, nem riaszt el *Bacsányitól* az ő szerencsétlen politikai hite, hajó-törése; nem kedvetlenit el tőle az ő maga nagyralátása, daczos önfújósága s nem egyszer türehetetlen természete; emberi gyöngeségei megszüntek, elporladtak a porladóval. De költői és írói stükerei az „érdem templomában“ hosszú emlékezetig fönmaradnak. Reá illenek teljesen a maga mesterkéletlen, de bölcs szavai:

A hazáért élni, szenvedni s jót tenni
 Ügye mellett önként s bátran bajra menni,
 Kárt, veszélyt, rabságot érte fel sem venni.
 S minden áldozatra mindenha kész lenni.

Barátom! oly dolgok, melyek az embernek
 Dicsőség mezején oszlopot emelnek,
 S melyekért, bár meg élsz, sokan nem kedvelnek
 A jók szívébe is áldanak, tisztelnek. ⁵⁾

A temető nem messzi esik a várostól, síkos területen. Magas kőfal keríti be. A kapuval szemben a főútja fut, ketté hasítva azt.

⁵⁾ *Toldy Ferencz*: *Bacsányi Gábor Költeményei*. Válogatott Prózai Írásai-val egyetemben. Pest, 1865. 27 l.

A kaputól mindjárt balra áll a temető felügyelőjének lakása; kényelmes, emeletes hajlék. Jó karban tartják, mint magát a temetőt is. A felügyelő, a kihez fordulunk tudakozódás végett, udvarias előzékenységgel fogad bennünket s azonnal készségesen kalauzunkul szegődik.

Nem messzi kell kalauzolnia.

Közvetlenül lakása előtt, a temető főútjának baloldalán, nyulik el egy pászta-halott. A nyolczadik sorban, a főtér felé a harmadik sirban, nyugszik Bacsányi János feleségével, balsorsának hú osztályosával, Baumberg Gabriella német költőnővel együtt. Sirjok nincs elhagyva, sőt inkább az éber és állandó gondozásra vall.

Poraik fölött téglaszerű alakban simulnak össze a hantok; az oldallapok szilárdak, az omladozástól megóvák; a felső lap hantja lágy, hervadó növények s fonyadó levelek lepik el. Csak e hulladozó foszladékok és száradó indák tesznek ma bizonyosságot, hogy a sirt még mindég szerető kegyelettel, a barátság nemes emlékével őrzi a Hafner-család, Bacsányi egykori barátja, az agg Hafner József és ennek fia.

Mikor Thaly Kálmán 1877. nyarán svájcezi utazásából visszatérve, a temetőben megfordult, hogy „a magyar nemzet és a hálás utókor nevében“ megkoszorozza az emléket, melyet el addig csak Toldy Ferencz méltatott a megtekintésre, mikor éppen harmincz esztendővel az előtt, 1847-ben, látogatására menve az érdeemes aggnak, — már csak a temetőben kereshette föl, — kellemes meglepetéssel vette észre szintén a gondviselés nyomát. A sirhalom fekvő lapja, a mint elbeszéli, parányi kertecskét képezett, melyen szagos ciztromfüvek, immortellek, magasra felnőtt kék és ibolyaszínű virágok tenyésztek bokrosan.

Akkor még augusztus közepe volt: a mi látogatásunk pedig november végső napjaira esik; virág helyett, melyet a természet már letarolt, színétől és illatától megfosztott, hervatag és omlatag levelek fődik be a becses sirhalmot.

A magyar költő sirja szomszédságában névtelen emberek pihennek. Valami katonatiszt, majd a linzi kereskedelmi testület volt elnöke; aztán több csöndes és békességes polgár. Csak néhány lépésnyire hátra tőle, a főttől jobbra eső pásztában emelkedik ki a többi.

közönséges sírkő felett magasan egy büszke márvány obeliszk, ragyogó fényesre őrítve. Ez a név van rajta aranybetűkkel: Adalbert Stifter. A cseh földön 1806-ban született, s Linzben 1868-ban elhalálozott híres német író, kinek természeti tájfestései eredeti fölfogást, megragadó erőt és képzeletet árulnak el, pihen a büszke obeliszk alatt.

Bacsányi emléke egyszerű mészkő, de nemes izléssel készült. Mint maga sírhalma, téglaszerű alaku s keresztjével együtt körülbelül egy ölnyi magas lehet. A belső oldalon, beillesztett márványlapon, megujított fekete betűkkel van bevésve a sírirat, mely felül a feleség, alól pedig csillagos vonallal elválasztva a Bacsányi emléket örökíti meg, érzelmes sorokban.

A sírkő nemcsak kegyeletes adománya Hafnernek, Bacsányi igaz, ragaszkodó barátjának, hanem valószínűleg saját készítménye is. Annyi bizonyos, magának az emlékek tanúsága szerint, hogy Hafner József műintézetéből való; a felirat alatt, apró betűkkel a beillesztett sima lap jobboldali alsó sarkában ez olvasható: Stein und Schrift aus Jos. Hafner's lithogr. Institut.“

Az öreg Hafner fiatal korában a bécsi képzőművészeti akadémiában szobrászatot tanult, de azt abba hagyva, szülővárosában Linzben síremlékes boltot nyitott, s Bacsányi Jánossal, a kihez egyik bécsi tanára adott neki ajánlatot, igen belső, bizalmas baráti viszonyba jutott. Bacsányi haldoklásakor is ő volt nála, az ő hú karjai között adta ki a sokat szenvedett magyar költő nagyratörő lelkét Hafner intézkedett temetéséről is. Bacsányi iratainak, melyeket Kantz közvetítésével néhány évvel ezelőtt a magyar tudományos akadémia számára elküldött, lelkiismeretes megőrzője, síremlékének felállítója, s mind a mai napig gondviselője. Neki köszönheti a magyar nemzet hogy irodalma egyik nagyérdemű uttörőjének sírja, noha 1845. óta, mióta az Bacsányi fölött összeborult, a régi sírokat a csöndes birodalom új lakói foglalták el, még mindig épen és érintetlenül áll.

A gyönyörű koszorut, melyet hoztunk, mely babérlevelekből, és árvácskából készült, így a zaklatott költő életének mintegy jelvénye, oda erősítjük az emlék keresztjéhez, s hosszan, igen hosszan elmerengünk porló hamvainál szótlantul.

Ha van valami Végzet, a mi az ember fölött lebeg, a mi előre eljegyzí a boldogságnak vagy kárhozatnak, a sikernek vagy

üldözésnek, Bacsányiról kegyetlenül határozott! Rajta szomoruan betölt az írás szava: hogy bujdosunk e földi téreken; és szomoruan betölt a költő mondása, hogy apái földje nem hona, hogy a bölcsője és koporsója közti ür századoknak szolgált mesgyeül!

Felrajzik emlékezetünk előtt hosszas és nehéz, nyolczvankét esztendő élete pályája: merő küzdés, merő bujdosás.

A szegény tapolczai jobbágy gyermeke szüleinek áldozatával és a maga tehetségével alig vergődik át a veszprémi, sopronyi és pesti oskolán, alig az egyetemen: mikor a derék Horányi ösztönzésére kigyult lelkének megnyílik a nemesi világ. Az a világ, hol az előkelőség és gazdagság érdemmel és szellemmel egyesül, hol a hazafias lángolásnak és hazafias áldozásnak szent oltára emelkedik: a b. Orczy Lőrincz háza és köre. A tarnai bölcs István fiának lesz jogi tanulmányaiban vezetője, — s maga jut nevelésbe, a legjobbba és legnemesebbe, mert az élő példa hatása alatt vágya nagyra nő és magas célra lobban. Szerencséje vagy szerencsétlensége, hogy fogékony és tevékeny, mert tanítványa mihamar elhunyt, s nem marad egyéb számára, mint hogy a család és haza nevében elsirassa az ifjat, ki a halál előtt nagy erkölceiről ítélve öregnek tetszett; mint hogy részvevő bánattal és fájdalommal elhagyja az öreget, ki lelke nagyságában és derűs bölcsességében a fiatalságot megőrizte; mint hogy a kapott hatást, mely tehetségének erjesztője, erejének ösztönzője, keblében elvigye. Orczy atyja helyett atyja volt addig házában és most is gondoskodik róla, mert kétségtelen, hogy báró Vécsey Miklós, a kassai kamarai kerület igazgatója, az ő ajánlatára alkalmazza gyakornokul S Kassára kerül, hogy összekerüljön B. Szabó Dáviddal és Kazinczy Ferenczcel, hogy a három rajongó lélek lobogása, ha rövid időre is, közös lángba csapjon és magasan felragyogjon!

Nem illenek össze, hiszen különbözik születésök, nevelésök, állások, vérök, tehetségök, jellemök, szóval egész emberi és írói egyéniségök: de a nemzeti irodalom újraébredésének amaz édes és bájos hajnalán, a szent eszme vallásában a szívek gyermeki és őszinte önfelédéssel közelednek egymáshoz: a régi munkások kiterjesztett karokkal sietnek új társuk elébe, s leveleikben a szabad r maiak példájára tegeznek egymást; híroket nevelik s országszerte terjesztik: minden új név szájról-szájra száll. Nem nézik, a mi elválaszt; csak

azt, a mi egyeztet; ilyen módon könnyen egyesül ez a mi három rajongónk is, s megalapítja az első magyar szépirodalmi folyóiratot. Ám egyszerre kiviláglik, hogy más az érzés, meg más az elv, más a lelkesedés, meg más a kivitel: érzésben és lelkesedésben egyesülhet, elvben és kivitelben elválik megint. Baróti Szabó nem törné meg az összhangot, az ő fás természeté és szerzetesi fegyelme épp összevág, születés és nevelés megadásra és követésre utalja; még önmagával sem igen foglalkozik, hiszen viseletében félnék és szögletes, öltözetében szennyes és piszkos; annál kevésbé bajmol másokkal, nem verseng, nem egyenetlenkedik és nem ellenkezik, ha csak elkerülheti. De két társa, Kazinczy és Bacsányi, lelkökben az ifjonti tűz türelmetlenségével, a nagyravágy égető szomjával, az elsőség és vezetőség öntudatos törekvésével, — nem fér meg együtt. Kazinczy, mint a vállalat megpendítője és szervezője, kinek önérzetére fényes származása, társadalmi magas összeköttetése, előkelő hivatalos állása s irodalmi évtizedes pályafutása jogot és alapot szolgáltak, nem tűri, nem tűrheti, hogy Bacsányi, a fiatal kezdő, ki még névtelen és érdemtelen, követelje a bíró és döntő szerepet, igazítgassa és válogassa meg írásait, inkább kitér előle.

Bacsányi lángolása és hivatása, akaratossága és erőszakossága diadalmaskodik. A Magyar Museumot megtartja, szerkeszti és kiadja, s négy esztendőn keresztül szellemi és anyagi akadályokkal küzdve folytatja. Szegény, de nem riad vissza az áldozattól, kevély, de nem riad vissza a kéréstől, függő tisztviselő, de nem riad vissza a független meggyőződés bátor kifejezésétől, jogtalan osztály tagja, de nem riad vissza az emberi jogok tüzes emlegetésétől; aristokrata országban él, de nem riad vissza a demokrata elvek tüntető követésétől és hirdetésétől.

Mindenesetre érdekes egyéniség.

A XVIII-ik század egész vivódása, küzdelme és alakulása végig-zajlik benne. A népből ered, melynek rendeltetése — a kötelesség és fáradság, a verejtékezés és szaporodás; ismeri és érzi az elnyomatást, melyben vérei vergődnek és sinylenek, a megaláztatást, mely alatt nyögnek és keseregnek, a szenvedést, mely lelköket emészti s erejüket zsibbasztja, a panaszt, mely ajkokra feltör és türelmetlenkedve követel, a fohászt, mely ég felé röpdés és megváltásért könyörög. Ismeri és érzi mindezt, mert szívében egész osztályának,

szüleinek, testvéreinek, rokonainak, ismerőseinek szive dobog összes fájdalommal, gyötrődésével, megadásával, háborgásával és csengésével. A közös eredet bélyegénél fogva minden ösztöne, minden idege hozzájuk fűzi és reájok eszmélteti. Gyermekségének fel-felsíró emlékei egyenesen, ifjúságának mosolygó benyomásai ellentétesen, férfi-korának bíráló elmélkedései az összefoglalás és szembeállítás kiélzésével vissza — visszavezetik oda, a honnan fölemelkedett. Oh, az a mult, az ő életének multja, de még létének mindég jelenje, — elégületlenséggel és keserúséggel, mély érzéssel és magvas gondolkozással tölti el. Sovárgva, remélve, várva és bizva néz a jövőbe, a melylyel az idő méhe viselős.

Az Orczy beszéde és tanítása. talán egy ideig az ő könyves háza, beavatja a század nagy bölcselőinek igéibe, erkölcsi és jogi eszméibe, az örök emberi igazságok tanításaiba. Tehetsége, szorgalma, nyelvismerete az európai virágzó irodalmak segítségével kiszélesíti látókörét, érdeklődéseinek, vágyainak, gondolatainak, egész tudásának világát; úgy annyira, hogy Toldy elismerése szerint Bessenyein és Kazinczyn kívül senki sem mérközhetik véle kortársai közül. Mig erős hazafisága és lelkes magyarsága a nemzethez csatolja, történeteinek válságaiba és tanulásaiba mélyeszi; addig egyetemes műveltsége és általános emelkedettsége az európai népek felé vonzza, irodalmi és társadalmi forrongásaik és viharzásaik megfigyelésére készíti. S a korszakos eszmék és korszakos események áramától ébred, éled, izgul, bátorodik, fejlődik és erősödik, s eszében, szívében, lelkében az emberiség reményei, küzdelmei, diadalmai, ítéletei, rájongásai és szenvedései csapnak össze.

S a ki lent, emberöltője mélyében szülotik, tehetségének és akaratának erejéből emberöltője ormára jut, s fent áll, kezében a század megváltó eszméinek lobogójával. Kifejező nagy szemeiben tűz, magas homlokán a felvilágosodás, szavában erő, férfiaság és határozottság, melybe bele-beleseng néha csattanósan, bele-belesüvölt, néha kirívóan, a dacz, a megátalkodás és fenhéjazás hangja is. Megérthetjük és megmagyarázhatjuk teljesen. Bántja és zaklatja, ingerlékenységgel és türelmetlenséggel borítja el a maga és a haza viszonyaival való elégületlenség. Önérzete és öntudata, mely sokszor a maga csinálta emberek jellemében elbizakodásba és nagyzásba csap, — azt beszéli, azt bizonygatja, hogy megáldottabb, képzetebb, tar-

talmasabb és derekasabb ember, mint körötte és fölötte a legtöbb: és mégis alacsony hivatalban, nyugzó nélkülözésben sanyarog, sőt kicsinylésben és lenézésben is nem egyszer részesül. S ez az önérték és öntudat föllázad ilyenkor benne, az ember kevélyen felzajdul és megfélekedzik az apró tisztviselőről, a szellem szülőtte a jobbágy szülőttéről; ha ki útjába kerül, bizony megemlegeti. Magán összeüt-közéseinek és irodalmi kiméleteiségeinek ez a pszichológiai nyitja.

A míg egyéniségéről gondolkozunk: meg-megcsendülnek lelkünkben versei. Afféle öreges versek. Nem mesterkedők, nem csillogók, nem piperések és cziczomások, nincsen bennök a mai kifejlett nyelv és kifejlett verselés műfogásaiból, tökélyéből és szingazdagságából semmi, hiszen a kassaiak épen száz esztendő előtt fogantak; de van annyi gördülékenységek, zengzetességek, lendületek és zamatok, hogy mai napság is jól esik el-elolvassunk. Oly érzés fog el bennünket a közben, mint a mikor megállunk és elmélázunk régi vitéz eleink képei előtt. Bizonyynal nem voltak oly csiszoltak. oly simák, nem ismerték és nem követték a mai egyetlen és feneketlen bölcseséget, az illetet: de épebb érzéssel és egészségesebb belátással, minden esetre aczélosabb erővel és határozottabb férfiasággal bírtak, mint mi. Szeretnők, ha az ő hősiességekéből valamivel többet örököltünk volna: valamint szeretnők azt is, ha a Bacsányi költészetének egyszerű erejéből és férfias jelleméből több maradt volna reánk. Az elégia már csak megengedi, sőt szereti a lágyságot: de Bacsányi még abban is megőriz bizonyos energiát, alanyi búsongások és zokogások helyett történeti és hősi képeket föstöget, főleg a nemzet fölleges és zivataros esztendeiből; a régi Szekes-Fejérvár és Buda. Várna és Mohács, László és Lajos újra meg újra emlékezetébe rajzolódnak, sötét alapon sötét szinnel. Az alakok ismétlődnek, de a képek mégis egyre mások; szerkezetök, csoportosítások, kezelések különbözők. Az előadás elevensége és hangzatossága, a verselés könnyüisége és szabatossága, a római hév és görög tisztaság, a pattogó, a rohanó hexameterek mintha ismerőseink lennének. Honnan? Egyszerre megcsendül a Kisfaludy Károly híres Mohácsa, a mely minden bizonyynal, legalább ugy rémlik, a Bacsányi ihletése és befolyása alatt termett; a mint nemcsak alakjok, de hangjok, de néhány jellemző kifejezésök megegyezése elárulja. Természetes, hogy a négy évtized haladása felismerszik s a két költő leírása közt nagy a kü-

lönbség. A Kisfaludyé szélesebb és fényesebb, a Bacsányié meg közvetlenebb és tömöttebb. De Bacsányi, ha leírni akar, mint az Andrássy Mária grófnő rajzában, ért a pompához, gazdagsághoz és változatosághoz is; csak úgy ontja a sugárt, csak úgy szórja a virágot. Hiszen fiatal leányról, hulló virágról énekel, a ki úgy ragyogott, mint az arany nap; a kinek ravatala előtt a férfiaság nem vértézheti magát hideg keménységgel: megilletődve, meghatva, gyöngéd magasztalásokkal borul le. Majd hirtelen fölegyenesedik és megemberesedik s a drága halottat a nemzet miatt sajnálja, melynek talán Cátókat és Brutusokat szül vala.

A nemzet és emberiség nagy érdekei és céljai, nagy szenvedései és rázkodásai érintik leginkább. Még ez időben, a mikor előretörő lelkének vitorlája büszkén szálldos a század nagy eszméinek és törekvéseinek fuvalmától, a mikor duzzadó erejének és tulcsapó hitének merész biztatásában kész a megkísértésre és küzdelemre, élénkebben megihletik a kötnék gyötrelmei és örömei, mint a magabánatai és vigasságai. Lantjának húrjain a század panasza és ujjongása, a nemzet és emberiség reménykedése és fenyegető kiáltása zendül fel. Sejtés és jóslat, következtetés és követelés, méltányosság és igazság egy értelemmel azt rebesgetik és ígérik, hogy vége az időnek, mikor a hazafi nem találván hazát önnön hazájában, csak panasz, csak jajszó zengett ajakában, hogy vége az időnek, a mikor a sziv szabadsága kötve volt, s az atya nem bizhatott saját magzatjában. A nemzet és emberiség fölkelnek és egészül érvényesülnek, s minden egyes ezekért buzog: mert hiszen emberiség nélkül nincsen érdem és haza nélkül nincs emberiség. A sors sietve és zaklatva vágat: új kor, új világ támad a régi omladékaik és emlékeik fölött. Bacsányi villogó szemmel és ziháló kebellet csüng a változásokon és szilaj kitéréssel kiáltja oda a franciaországi változások kezdetekor:

„Nemzet-k, országok! kik rút kelepceben
Nyögtök a rabságnak kínos kötelében;
S gyászos koporsóba döntő vas ígátok
Nyakaokról eddig le nem rázhattátok;

Ti is, kiknek vérét a természet kéri,
Hiv jobba yitoknak felszentelt hóhéri,

Jertek! hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párisra vessétek!“⁶⁾

S mi ott a látvány? A megzajduló nép, a mint az isteni jogot tapadja s a maga jogát emlegeti, a mint a városháza és királyi palota tereit elborítja, a háromszinű rózsát keblére tüzi és ujjongva süvegét rázza, a mint a Bastillet megrohanja és Versaillest elönti. Bacsányi háborgó szive felörvend, viharzó lelke fenyegetésre tör; de már a háborúságon, a vérontáson nem gyönyörködik: sőt ellenkezőleg emberi érzése és emberi méltósága fellázad a népirtó csatákon. Az ő eszménye nem a kard, hanem a szellem harczoza: a szelid, a szabad, a mivel ember, mert nincsen se méltóság, se boldogság az öldöklésben; s a költőhöz és bölcshöz méltó nemességgel tör a megütköző kérdés ajkára:

„Büszke, gyarló ember! hová visz vakságod —
Miként bitangolod lelki méltóságod!
Abban lehet-e hát legfőbb boldogságod,
Hogy ha vérségidet holt halomba vágyod?“

Bacsányi beszéde rövid és nyomós; ő még oly nemzedék képviselője, melynek kevesebb volt a szava, de mélyebb az érzése és velősebb a gondolata; még sem ezt, sem azt nem nyomta és nem pótolta a czifra virágok, himes szóllások pazar disze. Nála ez az egyszerűség — nem szegénység, nem köznapiság, de a régi remekírók tanulmányának eredménye, szellemének elfogadása, és modorának alkalmazása. Az ő írása nem naturalismus, erének mesterkéletlen és fegyelmeztelen lüktetése: hanem tudomány és művészet, melyet magasabb izlés fejleszt, egyetemesebb műveltség éltet, hamisítatlan magyarság őriz ellen! Most is emlékezünk, hogy milyen igazi élvezettel lapozgattunk az ő Magyar Múzeumában. illetve az ő értekezéseinek, ismertetéseinek gördülékeny, lendületes és fordultatos velős és férfias prózájában. Van köztük különösen egy, a Rájnisnak szóló felelet, mely a vállalat legtartalmasabb és leghatásosabb közleménye, s az író egyik legügyesebb és legelevenebb dolgozata, csattanós és meggyőző bizonytsága annak, hogy mennyi erő és mennyi hév, mennyi biztosság és mennyi elmésség lakozik benne.

⁶⁾ *Toldy Ferencz*: Bacsányi János Költeményei Válogatott Prózai Írásaival egyetemben Pest, 1865. 20. l.

Rájnis felszólal, nem, nem, feltámad, hogy a Magyar Muzeumot nagy örvendezéssel olvasgatta ugyan, tetszett neki az erőltetés nélkül való természetes, tiszta magyarság: de nagy furcsaságot és nagy vétket is talált.

S mi az a nagy furcsaság? Hogy Kazinczy és Bacsányi pályafutásukat olyan társsal kezdik, a kinek „inai szükséges erő nélkül szükölködnek“: mégis ezt eresztik előre, hogy „az ő gyorsaságok, mely valóban nagy“ annál nagyobbnak lássék, mert Szabó Dávid ő kegyelme olyan magyar poéta, kit poéta poétának, magyar magyar-nak nem tarthat. S mi az a nagy véték? A Bacsányi aesthetikai cikke, melyet Gatterer után készített a fordításról. Rájnis szerint ez megbotránkoztató, mert a jó izt megvesztegeti, az igaz ítélet törvényét megszegi, s a Magyar Muzeumot beszenyesíti. Mit kíván a cikk a fordítástól? Hogy az eredeti írásnak mása és jól eltalált képe legyen, észre sem véve, „hogy az eredeti írásnak oly mása, oly képe is lehet, mely alávaló, rabi módra készült; olyan is, mely közmódra készült, olyan is, mely jelesen készült; vagyis igazabban szólván, hogy minden idegen nyelven irt írás más nyelvben is megjelenhet, vagy ugy, mint egy alávaló írás, vagy ugy, mint egy közép-szerű írás, vagy ugy, mint egy jeles írás, s hogy ugyanazért három-féle a fordítás, tudniillik a „rabifordítás, köz-fordítás és jeles fordítás.“⁷⁾

No bezzeg, visszaver Bacsányi, keményen és alaposan, ugy, hogy a beteges, epés és csipős kőszegi poéta mélyen és súlyosan megsebesedik. Bacsányi egész kedvteléssel, a fölény, a szenvedély, a harag és boszú váltakozó csapkodásával, a gunyolás, a leczkértetés, a szemrehányás és fenyegetés meg-megszilajodó hangjával zúdul ellene; nemcsak visszaveri támadásait, de meg is torolja, felháborodásában megfeledkezve a tisztességről önmaga és ellenfele iránt. Szenvedve és küzdve botlik, forró vére és fojtó keserősége ragadja el: — takarja feledés, érje bocsánat!

Megnyerheti annyival inkább, mert ugy is gyütlöng és kavarog feje fölött a vész-felhő, ugyis egyre torlódik baja magánéletében és nyilvános működésében. Összeszóllalkozik és összeütközik főnökével, b. Vécsey Miklóssal és párbajra hívja, a mint Kazinczy elbe-

⁷⁾ Rájnis József: Magyar Virgilius Első darab Pozsonyban, 1789. Toldak. 4. 5. II. III. I.

széli. Miért? Ismerjük az adatot, de nem tudjuk az okot. Bayer Ferencz, Bacsányi életirója azzal üti el a kérdést, hogy kerekén tagadja az esetet; s meggondolatlanságában arra vetemedik, hogy czélzatossággal vádolja a mai magyar izlés és irodalom halhatatlan úttörő mesterét.⁸⁾ Tévedhet Kazinczy is állításában, elfogulhat meggyőződésében, de jóhiszeműsége és megbízhatósága kérdésbe nem jöhet. A ki könnyelműleg és vakmerőn bélyeget akar sütni fényes homlokára, bizony úgy jár, mint a Göthe kisebbitője, nem Göthének, illetve nem Kazinczynak, hanem önmagának árt: magát bélyeg-i meg! Nem elég, hogy Bayer elköveti ezt az irodalomtörténeti tanulmányt, hanem megszerezi a hibát hebehurgya beszédével. Kazinczy elégszer megfordul 1791. után Kassán, elégszer megjelen a Vécsey nemzetség körében, hiszen az 1792-iki koronázó országgyűlésen is a b. Vécsey Ferencz követe, hogy közvetlen és hiteles forrásból merítse híret. Különben sincs benne semmi szentségtörés. A sértő lehet Vécsey épp úgy, mint Bacsányi; a kihívás ennek csak önérzetére és férfiasságára vall. A mi jellemző: az a Vécsey, Kazinczy, s általában a nemesség felfogása. Teli a század a felvilágosító, világ-boldogító társaságokkal, teli a fölemelő és átalakító áramlatokkal, teli a szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos szméivel: és mégis ime, nincs annyi joga ennek az embernek, ki a nemességet nem valami hadakozó ősenek vitézségéből örökölte, de az isten áldásából, a muzsák csókjából, a maga érdeméből bírja, ellenfelével szembeállhasson és lelövess magát! Nevetség és garázdaság, hogy a jobbágyi Bacsányi felelősségre merje szólítani azt, a ki báró és főnöke. Mi a következése? A szégyen, melytől arcza pirul, hogy nem számít, a keserűség, mely szívében háborog, hogy ezt viselnie kell, s az üldözés valószínűleg, mely megnehezíti neki hivatalát, hogy tulemelkedt az igán.

Szegény rajongó! ha valakinek, neked bizonynyal okod van álmodni: hogy az emberi nemzet egyetlen méltó bálványja, s az ég legszebb adománya — a s z a b a d s á g

A szabadságot azonban hinni lehet, hirdetni nem! A franciaországi változásokra irt vers pedig éppen nagy bátorsággal hódol neki. Van a ki megbotránkozik rajta, a ki kicsinyességében azt

⁸⁾ Bayer Ferencz: Bacsányi János. Irodalom történeti tanulmány. Soprony. 1878. 61-65. ll.

állítja, nem is egyedül, de egész czimborával, hogy Bacsányi megsértette véle a fejedelmeket. Mert Kassán, ebben a Tótországbán a nyugtalanzkodó író kifejezése szerint, a francziás gondolkozásu emberket nem szeretik, s különösen személye ellen áskálódnak. Sőt akad elég alávaló, vagy elég tulbuzgó, a ki egyenesen feladja. Kiméletesek és irgalmasok leszünk iránta s nem ujtjuk fel emlékezetével nevét. Bacsányi tudja, hogy nem sokáig maradhat helyén. „Azonban, írja nemes elszánással, hazám ügyén föl nem adok. Akárhová megyek, hiv fia maradok. Elég egoista mondja ugyan, hogy felix, qui latuit; én nem így gondolkozom, noha valóban sok és tehetős az ellenség.“ Védelmezt ír a nádorispán számára a maga és Museuma mellett, mert a felség előtt is gyanuba keverik. Védelme öt ivre terjed, német nyelven, s majdan nyomtatásban is kiadni szándékszik, hogy lássa meg a világ, mikép akkor szólott nemzete java mellett, mikor mások hallgattak.

Hiában védekeznek, hiában védik mások: Abauj-vármegye, a Helytartótanács és Sándor Leopold főherczeg, a fiatal nádor, a kanczellária elitéli, megfosztja állásától, folyóiratától, elkobozza a Muzeum második kötetét, felforgatja magán és nyilvános életét. A király kegyelme mindössze arra szorul, hogy a végrehajtás késheggyel.

Befejező közlemény következik.

Széchy Károly.